

Distelvlinder

Vanessa cardui

De distelvlinder trekt ieder jaar vanuit Afrika noordwaarts en kan in goede jaren in heel Nederland worden gezien. De rupsen leven onder andere op distels en lijken qua uiterlijk wel op die van de atalanta, maar doorgaans leven ze met meerdere exemplaren bijeen.

▶ Ruigten met distels en brandnetels (DR).

Rough vegetation with trisles and stinging nettles (prov. of Drenthe).

Levenscyclus en gedrag

De waardplanten van de distelvlinder zijn vooral akkerdistel, gewone klit en grote brandnetel. Daarnaast kunnen de rupsen leven op een aantal andere soorten distels, brand-

netels, klitten en alsum-soorten. Het vrouwtje zet de eitjes afzonderlijk af, meestal op de bovenzijde van bladeren van planten die in een lage vegetatie en in de volle zon groeien. Om een geschikte plant te vinden, gebruikt zij de zintuigen op het voorste, onbehaarde gedeelte van het eerste potenpaar, de poetspoten. Zodra de rups is uitgekomen, gaat hij naar de onderzijde van het blad en maakt een los, zijden spinsel door de hoeken van een of meer bladeren bij elkaar te spinnen. In dit spinsel leeft hij van de bladeren. Alleen de hardste nerven blijven intact. Wanneer het blad op is, maakt hij een nieuw nest, altijd op dezelfde plant. Zo ontstaat een markant geheel van bladeren en verlaten spinsels met bladskeletten en uitwerpselen. Als er meerdere rupsen op dezelfde plant leven, wordt de hele plant kaalgevreten; zijn er teveel rupsen dan verhongert een deel. Na de laatste vervelling leeft de rups open en bloot op de waardplant.

De verpopping vindt plaats in een los spinsel van bladeren, meestal op een plant in de buurt van de waardplant. (KAIJADOE 1966, WARREN 1986, BINK 1992, MAES & VAN DYCK 1999, AKKERMANS ET AL. 2001).

De vlinders die gaan trekken komen door een nog onbekend mechanisme ongeveer gelijktijdig uit en vertrekken kort daarna, zonder te paren. De vrouwtjes zijn niet direct vruchtbaar en tijdens de lange trektocht dragen ze nog geen eitjes mee. Die ontwikkelen zich pas als het vrouwtje in geschikt leefgebied is gearriveerd. De dichtheid in de zomer hangt af van het aantal vlinders dat in april-juni Nederland bereikt, maar kan hoog zijn, zo'n 12 tot 54 individuen per ha. De vlinders worden relatief vaak op nectarplanten gezien, nooit op rottend fruit. Een veel gebruikte nectarplant is akkerdistel, maar ook op andere planten zoals vlinderstruik en koninginnenkruid zijn ze geregeld te zien. In Nederland aangekomen verdedigen de mannetjes van de namiddag tot de vroege avond een territorium, meestal een

ONBEKENDE HERKOMST

De herkomst van de distelvlinder was in het midden van de 19e eeuw nog niet bekend. Dit blijkt uit onderstaande tekst van P.C.T. Snellen (1858).

'Het schijnt mij toe, dat deze vlindersoort eene eigenaardige wijze van voorkomen heeft. Zij is (ten minste hier te lande) doorgaans zeldzaam, doch verschijnt in sommige jaren plotseling in groote menigte, waarop zij dan weder even plotseling verdwijnt. Gedurende

den tijd dat ik mij met Entomologie bezig houde - sedert 1846 - was *Cardui* bij Rotterdam slechts eenmaal overvloedig, namelijk in den zomer van 1851. (...) Misschien kan de oorzaak der bijzondere wijze van verschijning dezer soort hier te lande wel liggen in het veelvuldig afmaaijen van dijken, wegen, enz., hetgeen juist plaats heeft in den tijd waarin de rupsen het meest voorkomen.'

open zonnige plaats bij lage vegetatie. De paring, ook vaak in de namiddag, wordt voorafgegaan door een baltsvlucht waarbij mannetje en vrouwtje snel om elkaar heen cirkelen.

(TAX 1989, THOMAS & LEWINGON 1991, MAES & VAN DYCK 1999, AKKERMANS ET AL. 2001, VAN SWAAY 2003).

Vliegtijd en overwintering

In het voorjaar trekt een deel van de distelvlinders - de meeste vanuit het gebied ten zuiden van de Sahara, slechts een klein aantal vanuit Zuid-Europa en Noord-Afrika - naar het noorden. In het Mediterrane gebied is de soort in de winter zeldzaam. De overwinteringsgebieden liggen een stuk verder naar het zuiden dan die van de atalanta. Meestal arriveren de eerste vlinders in mei en juni in Nederland. In sommige jaren komen de eerste eind april binnen en er zijn enkele waarnemingen uit maart. Vermoedelijk doen ze er bij gunstige weersomstandigheden en afhankelijk van de route één tot twee weken over om van Afrika naar Nederland te vliegen. De meeste van deze individuen vliegen tussen 25 mei en 30 juni in Nederland; ze brengen een generatie voort die vliegt tussen 20 juli en 15 september. Soms is er nog een kleine tweede generatie, die in september en oktober vliegt. In Afrika heeft deze soort doorlopende generaties en houdt geen pauze in de winter. De hele zomer kunnen immigranten uit Afrika Nederland binnen blijven komen. De uiterste data waarop een vlinder is gezien, zijn 8 januari en 19 december. De vroegste waarneming van een actieve vlinder is 15 januari, een exemplaar dat waarschijnlijk meegekomen was met een sterke subtropische luchtstroming.

(LEMPKE 1972, VAN SWAAY 1994B).

De distelvlinder overwintert niet in Nederland. In het najaar probeert een deel naar het zuiden te trekken. Het is niet bekend of deze vlinders in staat zijn Afrika te bereiken, in ieder geval sterven er veel onderweg. Hij overwintert vooral in Afrika waar hij de gehele winter actief is, als vlinder of als doorgroeiende rups.

Leefgebied

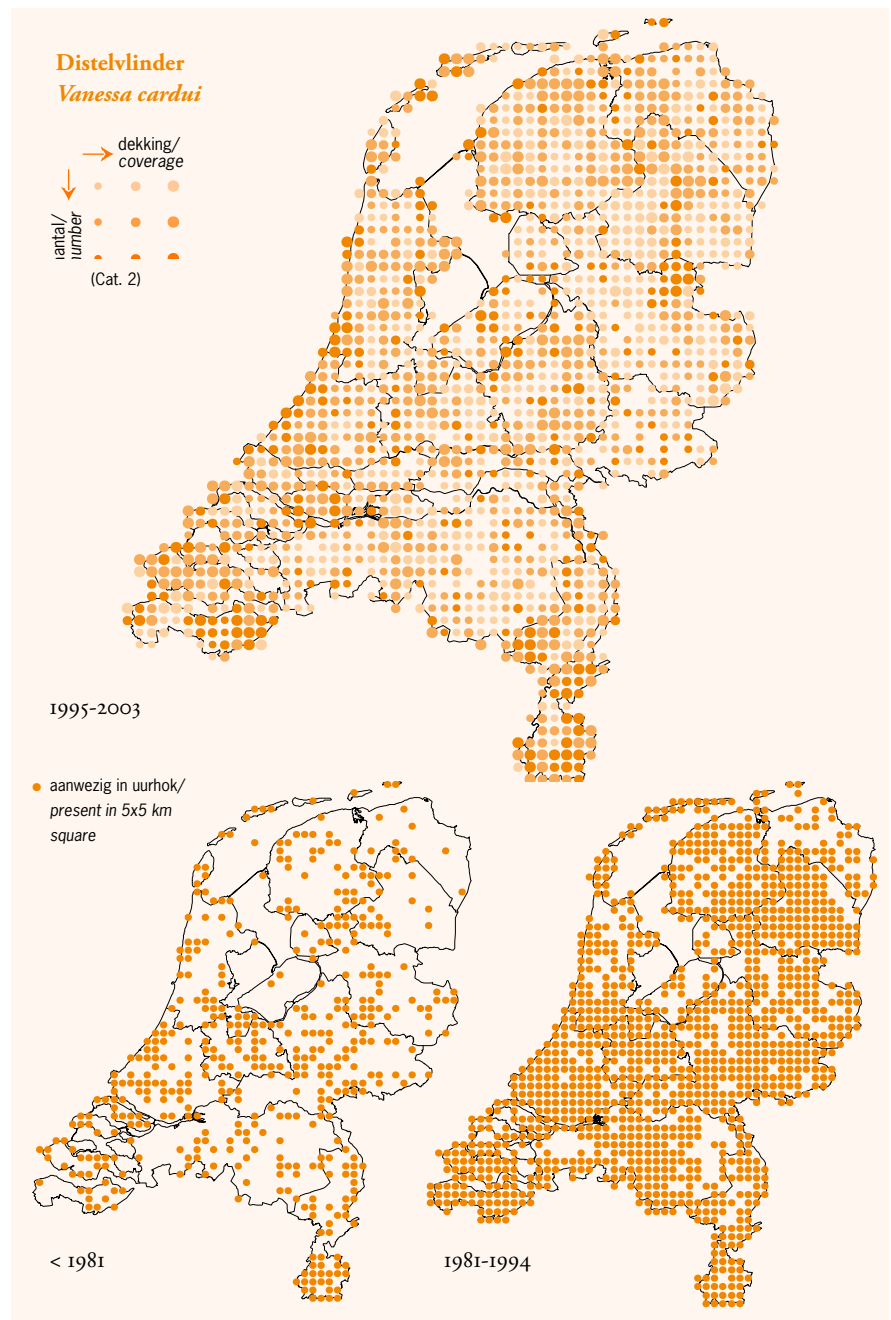
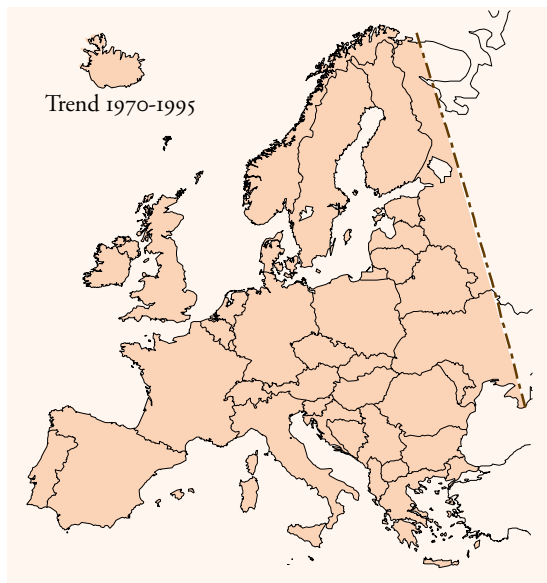
De distelvlinder komt vooral voor in open gebieden met een mozaïek van kale grond, lage begroeiing en hogere ruig-

ten van bijvoorbeeld akkerdistels. Zulke vegetaties zijn te vinden op dijken, braakliggende terreinen, extensief beweidde graslanden en akkerranden. Het is een van de weinige vlinders die in staat is in relatief intensief gebruikt landbouwgebied een generatie voort te brengen, mits daar enkele distels groeien. (BINK 1992, AKKERMANS ET AL. 2001).

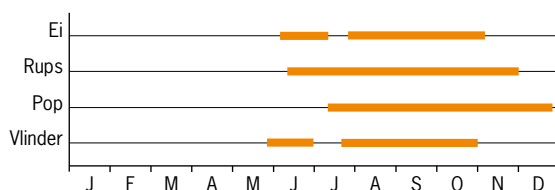
Mobiliteit, verspreiding en trend

De distelvlinder is een zeer mobiele vlinder die tot de trekvlinders wordt gerekend. Van alle algemene (trek)vlinders heeft de distelvlinder het verst afgelegen overwinteringsgebied.

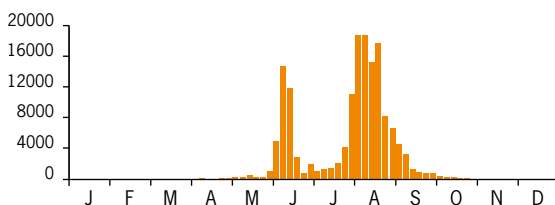
De soort komt over heel de wereld voor, behalve in Zuid-Amerika en op Antarctica. Het is een standvlinder in Afrika, op de Canarische eilanden en Madeira en in sommige warme mediterrane gebieden. Trekkers kunnen over heel

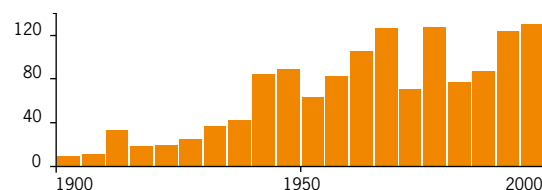
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

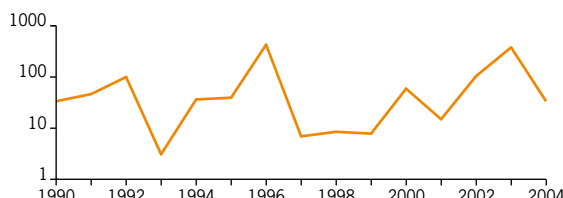
Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Trend 1992-2004:
Geen trendbepaling bij trek-
vlinders / No trend for migrants

Europa worden waargenomen, tot in Schotland, IJsland en Noord-Noorwegen. In Nederland is het een zeer algemene trekvlinder maar het voorkomen vertoont grote fluctuaties. De vlinder kan in goede trekjaren bijna overal in Nederland worden aangetroffen. Goede jaren waren bijvoorbeeld 1958 (12.600 geregistreerde individuen), 1964 (10.000), 1966 (11.700) en 2003 (ca 100.000). Het beste jaar was waarschijnlijk 1996 met ruim 110.000 meldingen! In slechte jaren lijkt hij soms te ontbreken, maar ieder jaar zijn er wel enkele waarnemingen. Slechte jaren waren bijvoorbeeld 1955 (17 geregistreerde individuen) en 1961 (71 individuen). Hoewel distelvlinders goede vliegers zijn, bepalen luchtstromingen mede de richting van hun reis. Ze profiteren van meewind door zich met hogere luchtstromingen te laten meevoeren over de Sahara en de Middellandse Zee. Vooral na zware regenval in Afrika en de sterke plantengroei die daarop volgt, trekken veel vlinders naar het noorden. Het blijkt dat vooral de grootte van de voorjaarsgeneratie de verspreiding in Europa bepaalt. In Nederland worden slechts zelden trekkende vlinders waargenomen. In 1880 is er zuidwaartse trek beschreven als 'urenlang ontelbare vlinders alleen, of in groepen van twee of drie, vijftig tot honderd in de minuut, in zuidelijke richting vlogen.' Een ander voorbeeld van trek is uit 1996, toen 271 vlinders binnen twee uur langs de Hondsbossche Zeewering (NH) eveneens in zuidelijke richting vlogen. Vermoedelijk was de soort vroeger zeldzamer dan nu. Ter Haar (1928) vermeldt de soort als 'meestal zeer sporadisch, in zandstreken vrij zeldzaam, enkele jaren in groote aantallen'. (TER HAAR

Profiel van de distelvlinder

Voedsel rupsen Distel *Cirsium* sp., *Carcluus* sp., klit *Arctium* sp. en brandnetel *Urtica* sp.

Voedsel vlinders Nectar van een groot aantal kruiden en struiken.

Vliegtijd vlinders De eerste arriveren eind april, de eerste generatie vliegt tussen midden juli en midden september.

Duur stadia Ei: 3-7, rups: 20-34, pop: 9-18, vlinder: 25-60, mogelijk 60-140 tijdens overwintering.

Overwinteringsfase In Afrika wordt in de winter een generatie doorlopen.

Leefgebied Braakliggende terreinen, akkerranden, dijken, extensief begraaide weilanden.

Mobiliteit Zeer mobiel.

Dichtheid Hangt af van het aantal vlinders dat Nederland bereikt maar kan hoog zijn, zo'n 12 tot 54 individuen per ha.

Status Zeer algemene trekvlinder.

Rode Lijst Niet beschouwd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten verspreiding Niet relevant.

Verwachting toekomst Zeer algemene trekvlinder.

Beschermingsmaatregelen Niet relevant.

1928, DE VRIES & DE VRIES-SMEENK 1972, LEMPKE 1972, TANIS 1989, VAN SWAAY 1994B, POLLARD ET AL. 1998, GRONERT 2000).

Uiteraard blijkt ook uit het Landelijk Meetnet Vlinders de jaarlijks wisselende aantallen (VAN SWAAY & GROENENDIJK 2005).

Bescherming

De distelvlinder staat niet op de Rode Lijst. Door het trekgedrag is er geen Europese trend te bepalen. Het is een zeer algemene trekvlinder waarvoor geen speciale beschermingsmaatregelen nodig zijn. Het voorkomen in Nederland is grotendeels afhankelijk van het voorkomen in Afrika. (VAN SWAAY & WARREN 1999).

Toekomst

Naar verwachting blijft de distelvlinder een zeer algemene trekvlinder, die in sommige jaren algemener is dan in andere.

SUMMARY

Painted Lady *Vanessa cardui*

Vanessa cardui is a very common migrant that arrives from Africa every summer. Numbers fluctuate annually, depending on the reproduction in Africa: in 1955, there were only seventeen records, whereas in 1996, the best year, there were 110,000. It is most likely to be seen in open areas where the vegetation has a mosaic structure, such as waste land, fallow ground and pasture land. It uses various species of *Carduus*, *Arctium* and *Cirsium* both as larval foodplant and as a source of nectar.